

Jan
Kameník
Prózy

T R I Á D A
1 9 9 5

KNHA VYCHÁZÍ ZA PODPORY
MINISTERSTVA KULTURY ČR
V RÁMCI PROJEKTU „LITERATURA A AUTOŘI ČR“

© Jan Kameník – dědicové. 1995
Illustrations © Adriena Šimotová. 1995
Epilogue © Eva Formánková. 1995
ISBN 80-901861-1-4

Výhybkář

V úzkosti své vzýval jsem Hospodina
a k Bohu svému volal jsem
i vyslyšel z chrámu svého hlas můj
a křik můj přišel v uši jeho --

Dým vycházel z chřipí jeho
a oheň sžírající z úst jeho,
od něhož se uhlí roznítilo --

I vsedl na cherubína a letěl
a spatřen jest na peří větrovém --

18. ŽALM DAVIDŮV
VERŠ 7, 9 A 11
BIBLE KRALICKÉ

a dá je rozemlít napadrt pod koly Rychlovlaku, aby v něm lehčeji to, co vlaje, bylo jeho rychlostí vytrženo, a jako závoj, planoucí z okna letícího vlaku, podoben ztělesněnému vzduchu, ustavičně doprovázel, už bez jména a bez zaměstnání, svého Boha – Rychlovlak.

A jaký dostává plat za tuhle mimořádnou mlčenlivou úlohu? „Každý mši svou slouží –“ – odpověděl na mou nesmělou otázku a stiskl mi ruku na rozloučenou.

Vzpomínáš nikoliv na jiné, vzpomínáš na sebe,
pořád se méně podobáš někomu cizímu,
pořád jsi jinak a jinak týž a více týž než já.
Ó Můj – a přece nejsi dosud zcela mnou.

PAUL VALÉRY: PAN TESTE

Vážený pane,

nikoliv už „příteli“, mohl bych Vás urazit. Chovanec ústavu choromyslných nemá přátel ani nepřátel, bývá považován pouze za obtížné smítko, vyvržené z útrob plže jménem Lidstvo, obalené jeho obrannou slinou a milosrdně ponechané v této izolaci dále uvnitř rodné škeble, totiž na světě. Příklad by málem vzbudil podezření, že přirovnávám lidstvo k perlorodce a jeho bláznů k perlám; to ne, lidská slina perly nerodí. Že by ale občas neplivala na perly, neodvažuji se tvrdit –

Nemám se za perlu – ale také ne za blázna, a zřejmě si ze mne ztropili bláznovství příbuzní, kteří mne sem dali. Vtip se jim našťěstí nepovedl úplně: žiji tu div ne v úctě – ovšem ne toho druhu, jak bych si zasloužil, ale přece jen v úctě. Lékaři si mne totiž cení jako unikát, neboť protokoly o mém případě se čtou i za hranicemi a povolili mi za obydlí separátní komůrku; jsem tedy konečně sám, kdykoliv se mi zachce, a to prvně v životě. Mohu zde v klidu dál provádět své „egovivisekční“ pokusy jako na svobodě a lékaři se tím vážně baví. Kromě toho mezi spoluchovanci dělám tajného lékaře, jakému se odborně říká „fušer“, a skutečně: dotknuv se jejich vnitřního, zpěvného Já, zavaleného světským

utrpením a mámením, uzdravil jsem jich už několik. O tom ale, prosím Vás, ani muk! Zkazil byste mi jediný úspěch v životě. Překazili by mi to, třebaže jsem tím lékařům nahrál do ruky úspěch a povýšení. To se ostatně se mnou táhne celým životem: já napovídám a druzí hrají. Tedy: ani muk! Neboť jak říkám, zkazil byste mi jediný úspěch v životě, který stejně na nikoho stínu nevrhá, neví-li se o něm. A mnoha lidem prospívá, kdežto mne pouze nezištně utěšuje.

Doufám, že po tomto úvodě laskavě přijmete mou zповěd, která má být zároveň mou rehabilitací před světem alespoň ve Vaší osobě, a že ji přijmete jako důkaz mé obzvláštní přichylnosti k Vám; vždyť jsem tak skromný, že si nedělám nárok na Vaše přátelství ke mně (pouze na trochu pozornosti) vzhledem ke své společenské diskvalifikaci. Také Vás neprosím o vysvobození z ústavu, kde je mi zatím lépe než kdekoli jinde. Tento dopis je možná posledním dokumentem mého stavu částečně ještě rozumového, protože se přetvořuji ve tvora zcela jiných výrazových možností, než na jaké jsou lidé zvyklí. Brzy mi už asi nikdo neporozumí a tento dopis – možná že se stane historickou zvláštností.

Nebojte se, neunavím Vás, neboť nechci psát o své minulosti, ale o věci, která si mne podmanila a kterou se nyní snažím pomalu podmanit zase já sobě, což skončí obapolným sjednocením. *Zavolal pták* a já jdu za ním jako Siegfried do temného pralesa – Ale začněme od začátku.

Kdysi, v trudné chvíli prostého lidského zoufání (nechtějte, abych Vám popisoval jeho nízkost; každé zoufalství je nízké, čímž nechci říci, že každé utrpení!) – tedy ve chvíli, když jsem byl ponížěn nejhloběji, má bytost, tonoucí v takové bídě a chytající se posledními silami dosavadního domovského břehu, vykřikla – ne, zanaříkala nazpět do své schrány, tj. do mne samého. A ten nářek měl nejvyšší napětí hrůzy, jakého je schopen člověk tlačeny neodvratně k propasti zániku. Zanaříkal jsem slova krajní úzkosti: – *Jsem vůbec ještě?* – A tu se mi přihodilo zjevení, jaké se, pokud

18

19 vím, ještě nevyskytlo v lidských dějinách, leda snad v pověstech, ale tam to bylo trochu jinak – a tudíž mne bezpochyby učinilo svým prorokem: *uvnitř ve mně promluvil pták!* A ten pták pravil: – *Já jsem.* –

Jmenuji to „ptákem“, neboť onen hlas beze zvuku, a přece až zpěvně poetický, který se jen ševelivě vloudil do mého vědomí v hlubině mého vlastního těla, ač tělu zřejmě nepatří a nijak se s ním neslučuje – ten hlas úplně „ztělesnil“ mou dávnou dětskou představu o „ptačí řeči“ z pohádek. Pták skutečný sice obvykle hlasitě zpívá nebo křičí, ale tyto všeobecně známé zvuky jsou pouze výrazem jeho zvířectví; kdežto taková ptačí řeč používající výrazů řeči lidské – je zjevením! Ostatně myslím, že i u člověka je řeč darem tajemným a má být v úctě, jenže lidé ucloumají všechno, i kdyby to bylo ze samého Boha.

Můj tajemný pták tedy řekl „*Já jsem*“ a tím výrokem se zrodil mému vědomí, jako by se proklubal z pomyslné, ale velmi asi neprostupné skořápky, o níž jsem dosud nevěděl, rozmáchl se a zaujal obsáhlé a definitivní místo uvnitř mé bytosti. Naplnil mne jaksí a v témž okamžiku jsem také pochopil, proč řekl ona dvě slova, totiž „*Já jsem*“, a co znamenají a proč neodpověděl přímo na mou otázku, jsem-li *já*, totiž ten, kdo Vám teď píše. On tím naznačil, že to, co jsem pokládal předtím za jediné vymezené své *já*, je něčím takovým, nač je škoda slov. A věru, jakou mohlo mít cenu, když se dovedlo ocitnout v takovém bodě zoufalství, kde samo o sobě zapochybovalo? Naznačil, že to jediné, čeho je třeba dbát a co mne zachrání a vyšine (rozuměj od slova „vyšinouti se“ jako „vyšvihnouti, povýšiti se“), je on, mluvící pták, který v této chvíli ohlásil, že je čímsi ve mně, součástí, příslušenstvím, a dávno tam už musel být, třebaže skryt, neboť nepřilétl, to vím naprosto přesvědčeně, ale abych tak řekl, vynořil se, počal nebo tak nějak. A skutečně nemohl volit lepší chvíli k svému zjevení než okamžik mého hroucení. Bylo přirozené mu uvěřit.

Vyskytly se sice u mne později tu a tam úleky, kdy jsem se domníval, že jsem byl v soutěsce života zaskočen a vydán na milost

a nemilost nezbadatelnému tyranovi, ale ty vrtkavosti už mám chválabohu za sebou. Byl jsem jako mladík trpící méněcenností, když neustále podezřívá svou milou z chladu a lsti a dává se zranit každým drobným úsměškem, který je pouhým laškováním čtveřáčky s jeho zamračenou tváří, nebo prostě nepochopením toho, co urážkou nemělo být. Nakonec by ji opravdu málem vyléčil z její přítulnosti a otrávil ji nedůvěrou jako blázen. – Moje milování s tajemným ptákem se zdá být dnes už bez kazu a neznám milování ušlechtilějšího. Naše rozhovory se staly plynoucí řekou, v níž tone sladce a nenávratně mé bývalé já – –

Snad si ještě pamatujete u dřívějších našich styků jednu mou námitku na Vaše tvrzení, že uzavírání se vůči okolnímu světu vede k šílenství. Řekl jsem tehdy něco na ten způsob, že rozum se ovšem může zbláznit, ale nikoliv to, co vězí v člověku hloub než rozum a co je, jako by se ne a nemohlo jaksepatří vyklubat, snad že se tomu člověk dost nevěnuje, aby přišel na to, co to je, a naučil se tomu rozumět. Ani nevím sám, jak jsem na něco takového přišel. Míval jsem chvílemi, jak dnes vidím, jakési nevyjasněné intuice, skoro jasnovidné, čímž snad nechci, věřte mi, podtrhnout nějakou svou vlastnost, ale skrytou činnost tajemného ptáka, který už tenkrát zřejmě pracoval ke svému „porodu“ ne jako moje vlastnost, ale jako můj *osud*. Vy jste se tehdy na mne podíval tak nechápavě, a já se proto i sám zarazil nad tím, co že to povídám. Ale tehdy už to jistě ve mně podvědomě existovalo. Tehdy už jsem vykazoval rozumu podřadnější místo, než mu bývá obvykle člověkem přisuzováno – a byl to *pták*, který mne k tomu vedl a vede. Vždyť spekulující rozum je pouhý abstraktní produkt, vylučovaný člověkem jako reakce na podrážděný pud sebezáchovy vnější i vnitřní, jehož kvalita je úměrná úrovni toho, kdo jej produkuje, mnohdy velmi jemná, ale naprosto není samým jádrem bytosti, jak se lidé mylně domnívají. Jádrem je *pták*. Ptáte se jistě překvapeně: – A u každého? – (Neřkuli, že si cosi pomyslíte o mém nynějším „společenském postavení“, což Vám, ujišťuji, nezazlívám). Odvažuji se už dnes tvrdit, že u každého. Vzpomeňte si

20

21 například na případy mého „fušerského“ uzdravování zde, o nichž píši na počátku dopisu. Ovšem, že se mi nedařilo u všech případů, někde jsem narazil také div ne s ublížením na těle. Záleží totiž na tom, pokud je kdo schopen, lépe řečeno: tak už dospělý po této stránce, aby mohla prasknout jeho skořápka a „pták“ se vyklubal. Není mi dosud jasno, rodí-li se už někdo s tímto, řekněme tomu – vajíčkem nebo dokonce s hotovým už tajemným ptákem. Ale proč potom jeden, a ne druhý? Bezděky se vtírá pověra-mýtus o mnohonásobném zrození každého člověka, ale po tom nechť si pátrá kdo chce, mému ptáku není třeba genetických nauk, aby mne přesvědčil o nutnosti své existence právě nyní. Nebo je třeba dospět k propasti muk jako tehdy já, aby se mohl uskutečnit fatální porod pomyslného zárodku, kterým je jedinec těhotný snad už od chvíle, kdy byl ještě pouhou buňkou?

Znáte-li nyní můj názor na věc, nepodivíte se už asi, že mou jedinou snahou a přímo životní disciplínou se stalo – zbavování se rozumu. – Vratme se k mým počátečním pochybám o ptáku. Vznikly skutečně na podkladě nesrovnalostí vyskytnuvších se časem v hovoru ptáka, které jsem přirovnal k posměškům milované dívky. Posedlý jím a ze strachu, aby neumkl – neboť mi nebylo dále možno žít bez něho a také ne dobrovolně ukončit život pro naději, která mi z něho vzešla –, neustále jsem jej pokoušel otázkami. Propadl jsem vášni, zlovyku naléhání – a můj hovorný pták počal mluvit nesmysly. Změnil hlas, mátl mne a zaváděl a tou měrou si ze mne tropil šašky (tak se mi zdálo), že mi z toho vycházely falešné naděje, následované zklamáními všeho druhu, nakonec i křečovitě zvraty mé bytosti, která se počala upínat k rozumu víc než kdy před tím, a stále horečněji, ba v úzkostné zlosti jsem předhazoval rozumu problém ptáka jako ořech k rozlousknutí. Samozřejmě, že se lámal můj rozum, a ne pták, ba ten se vysmíval tím hůře. Totiž, ne že by se přímo smál, byl vždy vážný, ale zavlekl mne do takové motanice, že bych se byl skutečně málem zbláznil. Patrně i mé vnější chování se stalo nějak nenáležitým, neboť právě v té době mne moji příbuzní úskokem do-

pravili sem, do ústavu. Všimněte si toho, že jen dvakrát se u mne vyskytla možnost (ne však uskutečnění) opravdového šilenství: v oné chvíli zoufalství, jež rozrušilo rozumové schopnosti, ale které bylo vzápětí anulováno zrozením ptáka, a podruhé v době, kdy jsem chtěl *ptáka podřídít rozumovému zkoumání*, což by se rovnalo pokusu jej popřít. To je velmi důležité!

Jakmile jsem zvykl svému novému prostředí, pochopil jsem jeho výhody speciálně pro mne a vlídnost psychiatrů mne zbavila strachu před nimi – (ó jak se nyní smějí, vidím-li, že si oni lámou rozum o tajemství mého ptáka právě tak, jako kdysi omylem já svůj vlastní!) – tedy: jakmile jsem se, abych tak řekl, usadil, obrátil jsem se s dětinskou pokorou znovu ke svému mluvčímu ptáku a odevzdal se mu úplně jakožto jedinému příteli, který mi zbyl. Rozumu pak vykázano místo jen „kouzelného sklíčka“. Nemohu jej už zvat svým nepřítelem či dokonce intrikánem, jak jsem mu tehdy vyspílal, nevěda komu spílat dřív, zda jemu či ptáku. Rozum totiž sám nemůže za svou existenci obranného napětí a výboje, poskytnutou člověku ze soucitu nad jeho vyhnanstvím do útočného světa. Jakou asi kletbou – a patrně zaslouženou – byl do něj vsazen? Snad měla existence rozumu kletbu ještě znásobit? Nejtrappnější totiž je, že jeho mikroskopické světélkování počíná se záhy organizovat v jakousi zrcadlovou plochu přejemné lomivosti a obrazotvornosti, živíme-li jej dosti dlouho svou bytostí. Je pak schopen nám předvádět takový mumraj zdánlivě živých pásem dějů, že je až možno nadobro se ztratit v této skvělé a div ne všemohoucí iluzi, dokonce se s pýchou a rozkoší naplnit představou, že ono zrcadlení je jedinou skutečností, ve které žijeme. Ovšem, okouzlení bývá provázeno i jinými pocity než rozkoší a pýchou, méně žádoucími, například strachem nebo nudou; veškeré tyto pocity ovšem nejsou dílem rozumu (také ne ptáka!), ale slabosti a klamu citové bytosti, neboť nepoznala ptáka a oddala se duhovému světélkování rozumové plochy nekontrolovaně. Je vydána strachu či klamně radosti, protože svou vinou zrazována ptákem (jestliže se už vyvinul) v okamžicích zahledění se do mihotavé

22

23

duhy. Bytost je schopna vyvolat na rozumové ploše jen tehdy obraz jakés takés pravdivosti, nechá-li v svou obrazotvornost našeptávat ptáka. (Snad Vás udivuje, že připouštím promítnutí *hlasu*, neboť pták se takto projevuje zatím, tedy hlasu na obrazotvornou *plochu*. Ale to obě jsou jen symboly jako všechna lidská řeč a představa; a pak, souvislosti mezi ptákem, lidskou bytostí a jejím rozumem jsou mimoběžné lidským smyslovým zákonům.) Potlačí-li naopak rozum ptáka nadobro, způsobí poruchy až i zatmění. A což ty různé šikmé polohy promítací plochy, způsobené proměnlivostí lidské bytosti bez pevného kořene, které i modulaci ptačího šepotu, tak zářivou, předvádějí náhle cizím, porušeným výrazem! A jaké matoucí kombinace vznikají teprve, povolíme-li tlaku rozumových ploch druhých bytostí, aby posouvaly plochu naši, popřípadě v ní obrážely své vlastní klamy, takže vznikne hotové zrcadlové bludiště! Jak je možné potom se vyznat? Další deformace způsobí zamihnuví se myšlenka, která se pak snaží popsat ony složité perspektivy slovy sehnanými jen povrchně, tedy bezvýznamnými a omezenými. Dejme tomu, že by například označila průmět písmene E a písmene B stejným znakem jen proto, že mají v původním znaku stejný počet vodorovných čárek, nedbajíc, že svislé spojovací čárky jsou různé a celkový vzhled jiný, třebaže jen o malý odstín, který je ale v podstatě dokonale rozlišuje? – Odpusťte mému topornému podobenství, ale tu sám vidíte, že nelze zatím mluvit jinak než v symbolice rozumového zrcadlení a ona toporná je. Lékaři také obvykle nerozumějí mým subtilním výkladům, ale to je tím, že můj rozum je už dost vysoce zjemeněn působením mého ptačího rádce, kdežto oni utkvěli v soudnosti a ve frazeologii svých vědeckých konvenčí, která se stala nepružnou ze zásady jejich pocitu nadřazenosti. Proto také je ta jejich vnitřní ptačí skořápka tak tvrdá, tvrdší než u jejich bláznů, těch, které jsem místo nich uzdravil. Věřte mi, pokora je velký dar!

Po těchto objevech nemohl jsem dospěti k ničemu lepšímu než k pohrdání rozumem a zamilování si ptáka vši svou bytostí; neboť jedině pták je skutečností a pravdou. Primář nazval můj případ

variantou rozštěpení osobnosti. Tedy ano, rozštěpení tu je, ale kladné, nikoliv katastrofální, jak oni myslí, neboť jím se stala bytost sama sobě pozorovatelem. Uvědomit si to vše znamená ovlivnit svou rozumovou organizaci bludů *poznanou skutečností*. Usměrnit obrazotvornou plochu k přímému a čistému promítání ptáka – to znamená přece jasnozření! A to vše bez somnambulismu, při plném vědomí a bez porušení zdraví! Má bytost se proměňuje z pasivního diváka v aktivního operátora, takže *mrtvá* konstrukce rozumu už nemůže znásilnit to, co je vpravdě živého v mé bytosti, což byl podivuhodný paradox lidství, tato přílišná moc abstrakce, propůjčená člověku záhadným za- nebo prokletím.

Život bez ptáka se tedy zdá být marnem. Kruté zásahy osudu a křížování vztahů působí tu a tam vytrysknutí ptačí lásky z onoho marna. Jinak by v něm bytost asi zůstala a nerozněcovala by se k větší a větší záři (sic!), jak je třeba. Rozum dává potřebnou plochu oněm ranám osudu, které by jinak nemohly otřásti bytostí a uvolnit hlas uvězněného ptáka, neboť on potřebuje našeho hroucení k tomu, aby se mohl proklubat. Ano, rozštěpení. Ale je rozdíl mezi rozštěpením neuvědomělým a rozštěpením uvědomělým. První znamená katastrofu, šílenství, druhé spásu a božský klid. Proto v oné době zmatku, který mne přivedl do ústavu, vyšlo mi tolik nesmyslů z pramene přece tak dokonalého (doufám, že už také věříte v kladnou skutečnost ptáka?). Vždyť tu tehdy ještě byla slabost pochybování a ze tří čtvrtin závislost na nezvládnutém nástroji rozumu. Tělesná indispozice: zrůdně obraz vyvolán. Různé touhy: ohýbaly paprsek. Neklid: přerušované promítání. Ptal jsem se například na něco ptáka, ale logika rozumové obrazotvornosti vykombinovala cosi falešného sama, ovlivněna potlačovaným přáním, a nastrčila to, neschopna dokonalého a upřímného zrcadlení, neboť se postavila nakřivo k ptáku. Tajné přání zkreslí vše, rovněž slabost z rozkoše či bolesti; tak povstane namísto pravdivého obrazu – zrůda.

24

Nyní ale jsem tak daleko, že se odvažuji tvrdit: je možno se dobrat úplně lehkosti v oddání se ptáku, osvobodit se z celé té falešné ochrany rozumu a s klidem ji zahodit jako nepotřebné nářadí. Je nutné se úmyslně zbavit rozumu, ale *jen takto*. Neboť možná že ani ptáku není lhostejno, je-li jeho sídelní bytost zbavena rozumu dřív, než mohla ve vykázaném úseku života splnit jakýsi svůj kletý úkol, či je už v té době úkol splněn, a hranol rozumu by se tedy, jsa zbytečný, stal pouhým strašidlem něčeho, co se vytratilo jako semeno z lusku, říkáme: umřelo. Neboť až pták ovládne ve mně všechno, vytratím se i já: *stanu se ptákem!*

Váš bližní

N. N.

25

Jan
Kameník
Prozy
2

K vydání připravili a ediční poznámky napsali
Robert Krumphanzl a Marcel Kabát
Doslov Eva Formánková
Výtvarný doprovod Adriena Šimotová
Typografie Vladimír Nárožník
Vydalo nakladatelství TRIÁDA,
Podjavorinské 1597, 149 00 Praha 4,
v roce 1995 jako 1. svazek
obnovené edice DELFIN
Odpovědný redaktor Robert Krumphanzl
Sazbu z písma Torino zhotovil Michal Uhde
V tomto uspořádání vydání první
Tisk Tiskárny Vimperk
Počet stran 256
Vyšlo 1 500 výtisků

Text knihy je přístupný také na BBS knihovny
pro nevidomé. Bližší informace:
David Nebeský – knihovna pro nevidomé
a těžce zrakově postižené,
Platněřská 2, 110 01 Praha 1,
tel. (02) 472 93 26.